

Josep M. de Sagarra, als anys 20. Al final de la dècada escriu una de les seves obres més celebrades, *La filla del Carmesí*, i el 1930, la controvertida *Gardènia*.

La batalla de 'Gardènia'

El nou volum de l' "Obra Completa" de Josep Maria de Sagarra inclou una de les seves millors obres, 'La filla del Carmesí', i una de les que va causar més polèmica, 'Gardènia'.

El crític teatral de la revista *Mirador*, Ramon Pei, va considerar que la representació del poema dramàtic *Gardènia*, de Josep Maria de Sagarra, obra de "realisme cru i descarnat", en un teatre del Paral·lel, fet inaudit en un autor tan selecte, tenia un no sé què de "Batalla d'Hernani" i que era just dir, doncs, que l'estrena al Teatre Talia, es-

Ètica literària

Reproduïm l'article "Ètica literària" que el 1930 Josep M. de Sagarra publica al setmanari 'La Rambla de Catalunya' arran de la polèmica estrena de l'obra 'Gardènia', al Paral·lel de Barcelona.

■ En el meu darrer "Aperitiu" publicat al setmanari *Mirador*, deia que mai no he mantingut polèmica amb els crítics de les meves obres; han dit tot el que han volgut, i jo, per part meva, he adoptat l'aire d'aquell que va replicant: "Aneu fent, no us esteu de res!"

Ara no és que pensi trencar aquest costum meu, solament de tots els detractors de les meves darreres obres estrenades, vull contestar a un que

mereix per a mi tots els respectes, un que per a mi és un escriptor solvent, i que de més a més el considero un bon amic. I no per qüestions de detall, sinó per una qüestió d'ètica literària, en la qual jo em penso que el meu amic està un xic equivocat. La persona al·ludida és el senyor J. Ferran i Mayoral, i l'escrit de referència és el seu llarg i abrandat article publicat a *La Veu de Catalunya* a propòsit del meu poema dramàtic *Gardènia*.

Perquè com el lector pot suposar, jo no em puc entretenir, ni m'haig d'entretenir, a parar ni una gota d'atenció al grotesc i furiós bramul d'un senyor Bernat i Duran, p. e., el qual arriba a uns accents tan xirois i manicomials que no admeten ni una possibilitat de diàleg. Es fa molt difícil de creure en la bona fe del senyor Bernat i Duran quan critica obres meves o de companys

meus. Jo crec que amb un senyor tan exaltat i tan propens a esqueixar-se les vestidures no hi ha altra manera de contestar si no és escrivint una carta col·lectiva al director del *Noticiero Universal* i dir-li que el seu crític de teatres, ultra posar en ridícul el diari i de posar-se en ridícul ell mateix, contribueix, malgrat de la seva insignificància literària, a desorientar el públic, perquè ja sabem "stultorum infinitus est numerus", i que en una societat ben organitzada els senyors Bernat i Duran tenen prohibida la crítica teatral, i només se'ls permet passejar els gossos pels carrers i escriure poesies als ventalls de les senyorettes de més de quaranta-cinc anys.

Les crítiques del senyor Bernat i Duran per a mi no tenen altra importància que la mica de perjudici material que puguin causar a les empreses que es-

devinguda el 19 d'abril de 1930, s'havia convertit en la "Batalla de Gardènia".

I sí, va esclatar una batalla, que va ser ferotge, a la premsa de l'època, més per raons morals que literàries. En primer lloc, pel fet que la protagonista fos una prostituta. I en segon lloc, perquè Sagarra va estrenar l'obra al Paral·lel. Molts crítics van pensar que l'autor havia escrit *Gardènia* pensant en el poc exemplar i gens digne públic del Paral·lel i, per tant, s'havia vist obligat a rebaixar la seva qualitat literària.

Més de setanta anys després podem llegir l'obra, i escandalitzar-nos de la seva innocència, en versió crítica i definitiva. El text és un dels aplegats en el nou volum de l'*Obra completa* de l'autor que publica 314 a cura de Narcís Garolera, en col·laboració amb Miquel M. Gibert i Eulàlia Mumbrú.

El volum, que aplega dues obres més, *La filla del Carmesí* i *El cas del senyor Palau*, ha estat coeditat amb l'Institut d'Estudis Catalans i correspon al número 19 de la col·lecció i al número 5 de la sèrie "Teatre".

La reacció dels crítics més conservadors va ser tan visceral que l'autor es va veure obligat a pronunciar-se en un llarg article que va aparèixer just una setmana després, concretament, el 28 d'abril. El publica al setmanari *La Rambla de Ca-*

POSTIUS / INSTITUT DEL TEATRE

La filla del Carmesí, protagonitzada per Josefa Fornés, es va estrenar al Teatre Català, Novetats, de Barcelona, el 5 d'octubre de 1929. Va assolir un èxit apoteòsic.

talunya. Esport i ciutadania—el periòdic fundat per Josep Sunyol i Garriga, el president màrtir del Barça— amb el títol "Ètica literària" (EL TEMPS el reproduïx aquí pel seu extraordinari interès i pel fet de ser força desconegut).

L'article constata que *El Matí, Justícia Social*, a més del ja més previsible

Noticiero Universal, titllen el dramaturg d'indecent, groller, repulsiu i escatològic. Però ell no vol entretenir-se a polemitzar amb els autors dels insults personals, sinó a replicar la crítica de *La Veu de Catalunya* perquè l'ha escrit un bon amic seu, a qui respecta, Ferran i Mayoral.

trenen obres meves, que de retop comporten, naturalment, un perjudici, més petit, per a la meua butxaca.

Tampoc tinc interès a contestar els atacs del gloriós dramaturg senyor Ambrosi Carrion, persona a la qual jo estimo, i lamento inspirar-li aquesta mena de displicent agror. És trist que el senyor Carrion perdi el món de vista fins arribar a dir que en la meua Gardènia el llenguatge "arriba al punt repulsiu dels conceptes escatològics".

Es veu que els formidables èxits teatrals del senyor Carrion el tenen tan atabalat, que no li deixen temps per fer-se una cultureta, i entre moltes altres coses, ignora què vol dir la paraula "escatologia". Jo crec això perquè crec també que el senyor Carrion té orelles, que ha escoltat la meua obra, i que és una persona excel·lent i no és

capaç de calumniar-me d'una manera tan gratuïta.

Tampoc tinc interès a contestar l'energumen sagristanesc que des de *El Matí* parla d'una de les meves darreres estrenes, i barreja el meu nom amb les paraules grolleria, llot, indecència i altres conceptes més o menys llapissosos. És lamentable aquesta manera de parlar dels professionals del clericalisme. Ja en altres ocasions el senyor Rucabado i Comerma i el senyor Civera i Sormaní m'han dedicat totes aquestes floretes. El senyor Rucabado, des de la *Catalunya Social*, no sols ha atacat la meua obra en els termes més claveguerívols, sinó que s'ha permès d'atacar la meua modesta persona. Però el senyor Rucabado sempre m'ha semblat un lliri de Sant Josep, que encara que em digui tot el que vulgui no em pot

ofendre mai. Com tampoc em vaig ofendre en aquell moment que el meu amic i parent Manuel de Montoliu es va pensar fer un gran bé a la meua ànima i a les lletres catalanes engegant-me damunt l'esquena tot un carro ple d'escombraries. Tot això no fa mal, són petites molèsties de l'ofici, encara que és trist el llenguatge del crític de *El Matí*, i més trist si es considera que davant d'aquest diari hi ha En Josep Maria Junoy i En Josep Maria Capdevila, els quals estimo com a excel·lents amics i com a persones comprensives.

Que consti que no vull discutir ni dialogar amb cap dels citats senyors, i amb altres senyors que em volen esgarrapar una mica, i que a casa seva els coneixen. És al senyor Ferran i Mayoral al que van adreçades aquestes ratlles. >>

Ferran i Mayoral l'havia acusat d'escriure *Gardènia* per al públic del Paral·lel, i, per tant, de malmetre la seva poesia.

L'acusat invoca la seva honradesa literària i ha de dir que no creu que hi hagi un públic del Paral·lel diferent i que no pensa haver rebaixat gens ni mica la seva poesia. Si més no, no n'ha estat mai la intenció.

Però a banda de manifestar els seus punts de vista, Sagarra constata un fet sociològic i cultural que il·lustra força bé la moralitat de l'època: si el país fos ric de vida teatral i de públic teatral, de ben segur, afirma, que l'obra no hauria anat a parar a un barri suposat popular i obrer. Públic contra el qual no s'oposava pas. En l'article declara que vol arribar a tot el públic de Barcelona.

Anys més tard, ho recordaria d'aquesta manera: "el tema i les situacions de *Gardènia* eren d'un realisme inacceptable pel públic del Novetats".

Sagarra no va pas pensar a rebaixar-se encara que s'imaginés que només la podria estrenar al Paral·lel. L'estímul, això sí, li va venir del Paral·lel, però, com en altres ocasions, va ser literari. La influència de l'obra *Maya*, de l'autor coetani francès Simon Gantillon —estrenada, també al Talia!, el 4 de febrer anterior— hi va ser detectada des del primer moment: la protagonista també és una prostituta.

Retall de la pàgina del setmanari *La Rambla de Catalunya* on Sagarra publica el llarg article de rèplica al to de les crítiques rebudes per l'obra *Gardènia*, estrenada al Paral·lel.

L'obra, escenificada en versió de Josep Maria Millàs Raurell, havia tingut molt d'èxit, fins al punt que al cap d'un setmanes l'autor —que, curiosament, moriria el mateix any que Sagarra, el 1961, però més gran— va viatjar a Barcelona per assistir a una representació.

El crític de *Mirador* constata, en parlar de *Gardènia*, que s'hi ha volgut veure una influència de *Maya*, però una detinguda compració dels dos poemes

"no ens donaria la més lleu semblança interna", només "l'ambient és, en part, semblant".

D'aleshores ençà, tots els estudiosos de l'obra de Sagarra han hagut de referir-se a la influència que va tenir *Maya* sobre *Gardènia*. És clar que l'obra francesa va actuar bàsicament d'estímul —com actuaria els *Marius i Fanny*, de Marcel Pagnol, sobre *El Cafè de la Marina*—, atès que no hi ha cap afinitat teatral entre

El senyor Ferran i Mayoral m'acusa d'haver escrit *Gardènia* per al públic del Paral·lel; d'haver escrit una obra amb utopies de caràcter baix i popular, destinada a una classe social determinada.

Diu el senyor Ferran i Mayoral en la seva crítica: "En Josep Maria de Sagarra s'ha col·locat ara entre els qui creuen ingènuament en una categoria de 'gent del Paral·lel', i que és necessari parlar-li de les seves coses i en el 'seu' llenguatge per elevar-lo un xic a poesia. Venint d'un Sagarra l'ofensa social per a tota una categoria d'homes encara és més greu, i el rebaixament de la seva poesia al nivell del que ell pensa dels insultats no l'honora gaire".

Amic Ferran i Mayoral: jo crec que us heu excedit una mica en llançar-me aquestes acusacions, estic segur de la

vostra bona fe, de la vostra amistat per a mi, i em penso que esteu completament equivocat.

Fixeu-vos que l'acusació que em feu és una mica forta. No crec "ingènuament" en una categoria de gent del Paral·lel. La gent del Paral·lel avui dia és tot el públic de Barcelona, només que al Paral·lel hi ha una mica més de llibertat, és com una vàlvula per a respirar de "pomells de joventut", de tartufisme i d'esperit de tertúlia. Però al Paral·lel hi va el mateix públic que a tot arreu de Barcelona. No és la gent que crea les obres, són les obres que creen una gent i que creen una parròquia. Conec el públic d'aquells barris i us puc assegurar que no m'equivoco.

Suposeu que jo he ofès una classe social i que de passada he rebaixat la

meva poesia. Això amic Ferran, és injust i és fals de cap a peus. En escriure *Gardènia* i en estrenar-la el Talia, no he fet cap de les dues coses que vós m'atribuïu. Si visquéssim en un país ric de vida teatral i de públic teatral, ben segur que *Gardènia* no hauria anat a parar a un barri suposat popular i obrer. Hauria anat a parar a un teatre de selecció, a un teatre especialitzat, d'aquests que a tot arreu del món mantenen la sensibilitat i l'esnobisme, Vós, si teniu ulls i orelles, hauréu vist que la meva obra ni és d'un realisme truculent ni d'un sentimentalisme acanallat, ni s'assembla en res a les intencions melodramàtiques que acostumen a escriure als explotadors del populisme analfabet. Vós confesseu, en alguna part del vostre article, el valor líric i el valor de poema

les dues obres, a banda que l'ambient sigui comú, portuari i de prostitució.

L'ambient i els personatges, diu Miquel M. Gibert, revelen la influència del drama expressionsita francès, però Sagarra s'acosta a la prostitució portuària des de la seva òptica tradicional, d'una manera sentimental i atret per una atmosfera que considera excitant i pintoresca. Són, finalment, personatges i fets habituals en Sagarra, amb l'acostumada redempció per l'amor, de rerefons.

L'obra ha tingut una posteritat desafortunada, tot i que, com deia Ramon Pei, el personatge de *Gardènia* és, amb Elvira de *Felicitat*, la més perfecta creació femenina de l'autor i que, segons el darrer lector de l'obra sagarriana, Josep Miquel Sobrer, conté esclats de poesia fuetejant, en boca de personatges humans i creïbles, que són el millor de Sagarra.

Molta més fortuna ha tingut la peça que obre el volum, *La filla del Carmesí*, de les més representades i llegides en recitals de l'autor.

Va ser estrenada al teatre Novetats, llavors anomenat Teatre Català, el 5 d'octubre del 1929, amb un èxit apoteòsic. Per a Sobrer, és l'obra més emblemàtica i característica del teatre de Sagarra.

Per a Gibert, és el text teatral de l'autor més atractiu de la dècada dels anys vint, la millor de les seves peces d'aquesta

Sagarra estrena dues obres de teatre el mateix dia, el 19 d'abril de 1930.

època, tant literàriament com dramàticament.

La filla del Carmesí es troba entre les obres preferides pels actors i directors teatrals, tant professionals com aficionats.

Joan Mingué, des de *Mirador*, va proclamar, en la seva crítica de l'obra, que Sagarra, més depurat, havia donat un pas endavant importantíssim, i que l'èxit sorollós, indiscutible, de l'estrena, ho corroborava.

“Al nostre parer –escrivia Joan Mí-

guez– *La filla del Carmesí* assenyalava un dels moments més feliços del teatre de Sagarra. D'una teatralitat admirable. D'un lirisme més cenyit, despullat de la pompa verbal que de vegades arrossegava el poeta més enllà dels límits de l'escena”.

Per al crític de *Mirador*, l'obra representava un guany evident, tècnic i, sobretot, d'expressió. Sagarra, reclamat a escena a l'acabament de cada acte i obligat a parlar al final de la representació, va anunciar, reporta Joan Mingué, que el sentiment de la responsabilitat animaria, ara més que mai, les seves provatures escèniques, “un compromís que obliga Sagarra a l'esforç que el nostre teatre espera d'ell”, conclou Joan Mingué.

Aquest esforç, segons la reacció de la crítica, no el faria pas amb les dues obres següents, la polèmica *Gardènia* i la poc ambiciosa farsa poètica *El cas del senyor Palau* –divertida, diu Sobrer i deia la publicitat– estrenada el mateix dia que *Gardènia*, al Novetats, a plena satisfacció del públic assistent, i tercer títol del volum de 3i4. El recuperarà només un any més tard, amb *L'Hostal de la Glòria*, i també, el 1933, amb *El Cafè de la Marina*, obres que esperen la seva edició crítica a la col·lecció de 3i4.

Lluís Bonada

que heu endevinat en moments de la meva obra.

Podeu dir, amic Ferran, que jo no n'he sabut prou, que he estat poc afortunat, per no mantenir aquesta poesia, que vós mateix heu vist en tots els moments de *Gardènia*, però no podeu de cap manera atribuir-me unes intencions contràries a l'ètica de l'escriptor. I menys acusar-me tan desconsideradament com m'acuseu.

Jo us puc assegurar que la meva intenció ha estat d'escriure una obra poètica amb tota llibertat, en un ambient cru i lliure, però sense fer concessions a cap mena de públic. Una obra d'assaig per al meu gust, no per al gust dels altres, amb tota l'honradesa literària de què sóc capaç. Si la meva obra ha agradat al públic, si vós hi heu vist uns afalacs a

una certa classe social, completament externs a la meva intenció, això no és culpa meva.

El meu amic Domènec Guansé, des de *La Nau*, ha dit alguna cosa de tot això, i jo li agraeixo la manera justíssima com ha sabut interpretar les meves intencions.

Jo he estrenat *Gardènia* al teatre Talia perquè era un dels únics llocs on podia ésser estrenada. Perquè als teatres del centre no hi ha encara l'ambient necessari per a fer aquesta mena d'experiment que jo he volgut fer amb *Gardènia*. Jo estic molt satisfet que el públic popular vegi i aplaudeixi la meva obra, però no és aquest públic solament el que m'interessa per a *Gardènia*, és tot el públic de Barcelona, el solvent, el comprensiu, el de tots els districtes.

Jo no sóc ni seré mai un escriptor de districte cinquè. Contra les vostres acusacions, amic Ferran i Mayoral, em veig en el deure de protestar, de defensar la meva intenció i la meva ètica literària. I això us ho contesto a vós, amic Ferran i Mayoral, perquè sou un escriptor de tota solvència, perquè no feu escarafalls, perquè sou un home de món i un home del dia, i sobretot perquè no sou un autor dramàtic, i no arrossegueu un gos perdiguier amb un cordill, i no porteu una comèdia sota l'aixella, aquella comèdia que no s'estrena mai i que és la causa de tantes pedretes al fetge i de tantes ferocitats verbals.

Josep Maria de Sagarra
La Rambla de Catalunya. Esport i ciutadania. 28 d'abril del 1930